

Література

1. *Барішполец О.* Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію / *О. Барішполец* // Соціальна психологія. – 2006. – № 6. – С. 153–163.
2. *Мицишин І.* Медіаосвіта як засіб формування медіакультури сучасної молоді / *І. Мицишин, Н. Троханяк* // Вісник Львів. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – Ч. 1. – С. 161–166. – Серія педагогічна.

Пономаренко Л. В. Особенности воздействия масс-медиа на школьника

Представлены результаты исследования рисков, с которыми сталкиваются школьники в виртуальных мирах. Перспектива развития детских установок учащихся 2–5-х классов исследована с помощью методики “Необитаемый остров” (заказ необходимого из списка): потребность в медиасредствах оказалась первоочередной, а присутствие мамы и папы – наименее приоритетной. Предложены рекомендации родителям относительно профилактики негативного воздействия телевидения и компьютерной зависимости. Сделаны выводы об актуальности медиаобразования родителей, учителей, воспитателей, врачей и других взрослых, имеющих отношение к воспитанию подрастающего поколения.

Ключевые слова: виртуальные миры, детские установки, воздействие телевидения, компьютерная зависимость, медиаобразование родителей.

Ponomarenko L. V. Peculiarities of Mass-Media Impact on Schoolchildren

The article deals with the risks encountered by schoolchildren, when immersed in the virtual space, and presents the results of the relevant research. The prospects of the attitude development for the second - fifth-form pupils has been researched, applying the “Desert Island” method (item selection from the list). Children marked the availability of media as the top-priority, while in the presence of parents the least requested. Formulated have been some pieces of advice for parents, concerning the prevention of the detrimental impact of TV on juvenile development and computer-addiction in their children. In conclusion the urgent necessity of media education for parents, teachers, tutors, physicians and other adults involved in the upbringing of the rising generation was argued.

Key words: education, culture, information area, information society.

© Пономаренко Л. В.

О. В. Іванова

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Розглядаються різні аспекти впливу інформаційних технологій на молодь. Зазначається, що цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Наголошується на важливості формування у молоді людини здатності орієнтуватися та адекватно поводитися в інформаційному середовищі, щоб уникнути його деструктивних впливів. Розв'язання цієї актуальної проблеми сучасності визначається як одне

з найважливіших завдань освіти, а також педагогічної та психологічної науки, адже правова нерегульованість залишає молоду несформовану особистість наодинці з безмежним інформаційним простором. Підкреслюється, що питання поведження молоді в цьому просторі, вивчення чинників, що впливають на здійснення нею того чи того вибору, потребують пильної уваги широкої громадськості і розроблення відповідної системи заходів на державному рівні.

Ключові слова: інформатизація, інформаційні технології, юнацький вік, особистість, соціалізація, медіаосвіта, інформаційно-комунікативні технології, віртуальний простір, засоби масової інформації, смислотвірчі переконання.

Сучасна людина нічим не захищена від впливу майже безперервного “шуму”: радіо, телебачення, вивіски, реклами, кіно – в основному це не прояснює, а затуманює наш розум.

Еріх Фромм, “Забута мова”

Проблема. Життя сучасних українців значною мірою визначається неперервною і тотальною інформатизацією, пов’язаною з виникненням та стрімким розвитком інформаційних технологій. Вони забезпечують швидкий пошук, збирання, збереження і поширення інформації та будь-яке інше її використання в інтересах користувачів, серед яких найактивнішими є представники саме юнацького віку. У зв’язку із цим постає питання: наскільки адекватно здатна поводитися в інформаційному середовищі молода людина, щоб уникнути негативних інформаційних впливів? Розв’язання цієї проблеми є одним з найважливіших завдань української медіаосвіти; воно актуалізує вивчення впливу інформаційних технологій на молоду особистість.

Вплив інформаційних технологій на розвиток особистості в юнацькому віці всебічно висвітлюється в численних працях, присвячених проблематиці трансформації суспільства в умовах глобальної інформатизації та її впливу на особистість, зокрема молоді людини. Це дослідження М. Г. Абрамова, О. Т. Баришпольця, Д. Белла, О. Г. Лосієвської, В. В. Мармурова, У. Мартіна, Н. Є. Завацької, Т. В. Парфір’євої, Ю. Габермаса та ін., а також тих науковців, які вивчали сутність та закономірності особистісного розвитку в юнацькому періоді: М. І. Алексеева, Л. І. Божович, М. Р. Гінзбурга, Д. Б. Ельконіна, Е. Еріксона, Ж. Піаже, І. С. Кона, Т. М. Титаренко та ін.

Ніхто не заперечуватиме, що інформаційні технології значно полегшують життя сучасних людей, зокрема молоді, про яку б сферу не йшлося: чи то про міжособистісне спілкування, чи про хобі, чи про навчання або роботу. Разом з тим цілком очевидною є імовірність стати соціально пасивним і безпорадним у реальному житті. На законодавчому рівні держава поки що не може усунути ці небезпеки, тож

регулювати використання інформаційних технологій кожній молодій людині доводиться самостійно. Те, які чинники визначатимуть цей процес і як він впливатиме на розвиток юної особистості – питання, що й досі залишаються невивченими. Цій тематиці і присвячена, власне, пропонована публікація.

Мета статті: обґрунтувати необхідність розроблення та реалізації на державному рівні програми забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, зокрема юнацького віку.

На всіх історичних етапах розвиток людства був і нині пов'язаний з володінням інформацією, обміном нею та створенням нових інформаційних ресурсів. Люди з різних континентів з давніх часів знаходили один одного. Менш розвинені народи отримували нову інформацію від більш розвинених прибульців і завдяки цьому виходили на новий шабель розвитку, більш високий рівень життя. Якби різні культури і цивілізації не взаємодіяли між собою, первісних племен на кшталт племен в Амазонії, котрі до цього часу подекуди зберігають майже незайманий стрій свого існування, на сьогодні було б значно більше. Це свідчить про те, що інформація – рушій прогресу. Хто володіє інформацією, той володіє світом, – це гасло сьогодення було таким же актуальним у всі часи.

Винайдення книгодрукування, телеграфу, радіоприймача, телевізора, поява перших засобів масової інформації в кінці XIX – на початку XX століття стали передвісниками появи електронно-обчислювальної техніки, створення персонального комп'ютера та комп'ютерних мереж і комунікацій. У XX столітті відбулася справжня інформаційно-технічна революція, завдяки якій більша частина людства змогла здійснити квантовий стрибок у своєму цивілізаційному розвитку.

Інформаційні технології і далі активно розвиваються. Технічні засоби стають усе меншими за розмірами, а інформаційні функції – усе швидшими, якіснішими та доступнішими. Тому інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) є, безперечно, найбільш важливим фактором впливу на формування суспільства XXI століття. Саме вони значною мірою визначають стиль життя людей, їхню взаємодію один з одним, якість та ефективність освіти і роботи, можливість успішно й творчо вирішувати буденні завдання, ефективно розв'язувати економічні і соціальні проблеми. Американський соціолог Деніел Белл, один з перших дослідників і теоретиків інформаційного суспільства, ще на початку 70-х років XX століття зазначав, що розвиток інформаційних технологій, зокрема комп'ютерної техніки та мережі Інтернет, не просто якісно змінює всі сфери життєдіяльності людини, а й, безсумнівно, впливає на процес становлення її особистості [1].

Пригадаймо, що юнацький вік знаменується формуванням світогляду, цінностей, ідеалів, смисложиттєвих переконань, станов-

ленням самоідентичності. З настанням періоду зрілої юності молода людина все більше наближається до дорослого життя, усвідомлює власну відповідальність, обирає вектор життєвої перспективи та починає реалізовувати поставлені цілі як у професійному, так і особистому житті. Про це пише у своїй праці “Психологія юнацького віку” І. С. Кон, зазначаючи, що життєвий план у точному значенні цього слова виникає тільки тоді, коли предметом роздумів стає не тільки кінцевий результат, а й способи його досягнення, шлях, яким має намір прямувати людина, і ті об’єктивні й суб’єктивні ресурси, які їй для цього знадобляться; на відміну від мрії, яка може бути як активною, так і споглядальною, життєвий план – це план діяльності [2].

Неоднорідність психофізіологічного розвитку в цей віковий період, брак життєвого досвіду (адже, як правило, основні життєві події попереду) та орієнтованість на майбутнє забезпечують гнучкість особистості, яка на свідомому рівні ще не встигла “обрости” стійкими категоричними стереотипами та настановленнями. Це означає, що юнацтво переважно більш відкрите і неупереджене щодо нової різнопланової інформації, що, безумовно, збагачує особистість загалом та кругозір зокрема. А проте не слід забувати і про недостатню сформованість особистості в юнацькому віці, про її нестійкість та невизначеність, що робить молодіжну аудиторію більш вразливою до різноманітних негативних інформаційних впливів, які здійснюються засобами ІКТ.

Утім, не можна не погодитися з думкою І. С. Кона про те, що юнацьке ставлення до світу має здебільшого яскраво виражене особистісне забарвлення і тому явища дійсності цікавлять молоду людину не самі по собі, а у зв’язку з її власним ставленням до них [там само]. З огляду на цю думку природно припустити, що, перебуваючи в інформаційному просторі, юнацтво здійснює пошук та відбір інформації згідно зі своїм внутрішнім світом. А саме – “автоматично” орієнтується на інформацію, що відповідає його внутрішнім мотивам, та відкидає або взагалі ігнорує невідповідну інформацію.

Отже, орієнтація і перебування у світі інформації та інформаційних технологій, а також міра і характер їхнього впливу на розвиток особистості залежать не так від зовнішніх обставин, як головним чином від уже сформованих індивідуально-психологічних властивостей та спрямованості особистості кожної молодої людини. Так, одні і ті ж ІТ, або ІКТ, один і той же інформаційний простір чи інформаційний потік, або ж цілеспрямована інформаційна “атака” на реципієнтів, у нашому випадку – юнацтво, на когось не матиме впливу, а на когось матиме, причому по-різному і різною мірою; наслідки цього впливу також для всіх будуть різними.

Однак ця думка не заперечує і не нівелює значення впливу ІТ та ІКТ на життя й свідомість людей і тому не дає права поставити крапку

в цьому дослідженні. Адже, незважаючи на особистісні відмінності між абсолютно всіма представниками юнацької аудиторії, різний рівень сформованості психологічної зрілості та ступінь психічної стійкості до сприйняття різноманітного, неструктурованого та нескінченного інформаційного “цунамі”, інформаційні технології становлять невід’ємну складову сучасної культури і є засобом її творення.

Відомо, що від мас-медіа значною мірою залежить формування бачення юною особистістю соціальної дійсності. Адже ЗМК, телебачення та інтернет впливають на різні компоненти свідомості молодшої людини, розвиток системи її цінностей та особистісних, моральних, соціальних, професійних смислів, які скеровують і визначають мотиви її діяльності.

Звичайно, “плюси” використання ІТ важко недооцінити. Серед них:

- швидке оперування інформацією (поширення, пошук, обмін, обробка та ін.);
- можливість необмеженого вибору інформаційних джерел, ресурсів та носіїв інформації (на будь-який смак);
- можливість пізнавати світ, не виходячи з власної кімнати;
- відсутність кордонів між людьми (мобільний зв’язок, інтернет);
- широкі можливості для дистанційного навчання та роботи;
- навігація, онлайнове спостереження, контроль рахунків;
- необмежений простір для всебічного й різноманітного спілкування в будь-якій зручній для користувача формі;
- великий вибір ігор та розваг в інформаційному просторі;
- можливість купити все необхідне тощо.

Кожному з нас важко уявити своє життя без усіх цих благ, а особливо юнакам і дівчатам, більшість із яких зростали в товаристві комп’ютера та інтернету. Усі вищеперераховані можливості ІТ створюють прекрасні умови для саморозвитку, навчання, пізнання. Вони дають усім нам змогу бути мобільними, швидкими, пристосованими до стрімких змін глобалізованого світу і відповідати його вимогам. Завдяки ІТ ми здатні щодня сприймати величезні потоки різноманітної, часто неструктурованої інформації, здійснювати швидкий її аналіз і відбір.

Дехто з дослідників пояснює таку здатність феноменом “кліпового мислення”. Так, отримуючи будь-які відомості за допомогою комп’ютера, телебачення, ми стаємо здатні неймовірно швидко засвоювати інформацію. Швидка зміна телевізійних картинок, нескінченний серфінг в інтернеті, який супроводжується поглинанням величезної кількості інформаційних ресурсів, породили явище “кліпового мислення”. Цей термін далеко не новий. Він означає особливий стиль мислення, коли інформація сприймається у вигляді корот-

ких інформаційних фрагментів, а не надходить у вигляді довільного потоку повідомлень невизначеної довжини. Можливо, “кліпове мислення” – це новий стиль життя, який безповоротно прийшов на зміну колишнім способам сприймання інформації.

На юну особистість в інформаційному просторі “чатують” насаперед такі деструктивні впливи:

1) здійснення мас-медіа інформаційно-психологічного тиску шляхом поширення пропагандистських матеріалів за допомогою різних технологій привернення уваги, зокрема цілеспрямоване формування вульгарних канонів краси, пропаганда легкого нерозбірливого сексу, приниження жінок, знецінення інституту сім’ї;

2) поширення в інтернеті порнографії та жорсткої інформації, які порушують загальнолюдські цінності та суспільні стандарти моралі;

3) загроза виникнення інтернет-залежності й сприймання віртуальної реальності як імітації дійсності.

Небезпечними наслідками явищ, зазначених у перших двох пунктах, можуть бути:

- деформація Я-образу, розвиток комплексів, неприйняття себе;
- дезорієнтація у світі загальнолюдських цінностей, їх підміна на негуманні та аморальні настановлення, моральна і духовна деградація юної особистості;
- втрата адекватного відображення світу і себе у світі, що може свідчити про порушення психічного здоров’я;
- девіантна поведінка.

Коли йдеться про підміну реального життя віртуальним, то слід зазначити, що така підміна є водночас і результатом інтернет-залежності, і умовою її існування [3–5]. Під час нескінченних подорожей Всесвітньою Павутиною у нав’язливих пошуках інформації або непотрібних товарів в інтернет-магазинах, під час соціально активного, однак віртуального, спілкування, захопливої участі в онлайн-іграх (часто азартних) та постійного відвідування порносайтів і заняття кіберсексом (кіберсексуальна залежність) повністю деформується або ж зовсім втрачається відчуття плину часу, на фоні чого можуть виникати абсолютно різні відчуття. По-перше, може виникнути хибне враження насиченого життя, активного спілкування, зайнятості важливими справами, у результаті чого посилюється відчуття власної значущості, що нівелює повну непристосованість до різноманітних буденних соціально-комунікативних ситуацій. По-друге, час, проведений у мережі, може сприйматися як заслужений відпочинок від буденних обов’язків. По-третє, не слід забувати про чинник задоволення, який забезпечується усім згаданим вище, а також відчуттям азарту в іграх та примарною сексуальною втіхою під час перебування на порносайтах.

Аналіз психологічних чинників інтернет-залежності свідчить про неусвідомлену спробу втечі від реальності. Свідомою або напівсвідомою

домою така втеча може бути тільки в разі потрапляння особистості в особливо травматичні життєві ситуації; тоді втеча виступає як тимчасовий психологічний захист. В усіх інших випадках “застрявання” в інтернет-просторі та самонасичення сурогатними задоволеннями і штучними досягненнями (навіть якщо ця потреба зумовлена низкою невдач у реальному житті) можуть призводити до психологічного й інтелектуального регресу молоді людини, її непристосованості до умов та вимог соціального середовища, нездатності будувати реальні стосунки та досягати цілей за порогом домівки.

Аналізуючи позитивні і негативні аспекти впливу інформаційних технологій на молоде покоління, М. Г. Абрамов зазначає, що “людина перед комп’ютером вступає в інтелектуально-комунікативну взаємодію не тільки і не стільки з певною програмою, скільки з колективним суб’єктом, що стоїть за нею, реальною спільнотою людей, чий досвід і знання є “згорнутими”. Тому, не втрачаючи власних джерел активності, особистість має в цьому випадку додаткові можливості для зростання – на основі різноманітності форм та рівнів взаємодії з комп’ютером. Разом з тим є і небезпека негативного розвитку особистості. Багатофункціональність, швидкість та інші корисні якості комп’ютера роблять з нього блискучого асистента. Однак його призначення полягає не в тому, щоб підміняти людину і ставати чи не найближчою істотою, а допомагати їй, полегшуючи її працю. Сучасні інтернет-технології знижують ступінь соціалізації особистості” [6, с. 87].

Висновки. Отже, інформаційно-комунікативні технології як невід’ємну частину та умову існування мас-медіа можна вважати безумовним благом для юнаків і дівчат, які навчаються, здобувають освіту та всебічно розвивають свою особистість. Уже самим своїм існуванням ІКТ мотивують їх бути більш діяльними, швидкими, мобільними та ерудованими. Однак для молоді людини існують водночас і небезпеки стати пасивною і байдужою в реальному світі, успішно проживаючи багато власного часу у віртуальному просторі, а також стати випадковою “жертвою”, випадковим споживачем (не за власним бажанням) жорстокої та вульгарної інформації. Тому для того, щоб комп’ютер залишався комп’ютером, а людина – людиною, необхідно створювати та підтримувати умови для максимально можливої мінімізації викладених у статті деструктивних впливів на розвиток юної особистості – невід’ємної частини майбутнього нашого суспільства.

Проведене нами дослідження підтверджує необхідність розроблення на державному рівні та впровадження в повсякденне життя програми забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, зокрема юнацького віку, що означає:

1) належний рівень теоретичної і практичної підготовки особистості, за якого досягається захищеність та реалізація її життєво

важливих інтересів і гармонійний розвиток незалежно від наявності інформаційних загроз;

2) здатність держави створити можливості для гармонійного розвитку й задоволення потреб особистості в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз;

3) гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особистості;

4) захищеність від різного роду інформаційних небезпек [7, с. 56].

У подальшому наш науковий пошук буде спрямовуватися на вивчення способів взаємодії юнацтва з інформаційними технологіями; дослідження залежності характеру взаємодії з інформаційними технологіями від системи цінностей юнаків і дівчат; виявлення впливу взаємодії з інформаційними технологіями на розвиток смисложиттєвих переконань у юнацькому віці.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл ; [пер. с англ. В. Л. Иноземцева]. – М. : Академия, 2004. – 788 с.
2. Кон И. С. Психология юношеского возраста: (Проблемы формирования личности) : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
3. Бегоян А. Н. Киберсексуальная зависимость – семья в опасности / А. Н. Бегоян, А. Р. Торосян // Евразия : науч.-метод. журн. – Ереван, 2009. – № 1-2 (2-3). – С. 19–24.
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием : навч. посіб. / С. Г. Кара-Мурза. – К. : Оріан, 2003. – 500 с.
5. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Юрген Хабермас ; [пер. с нем. В. Л. Иноземцева]. – М. : Академия, 2004. – 788 с.
6. Абрамов М. Г. Влияние информационных технологий на старшеклассников / М. Г. Абрамов // Человек. – 2007. – № 3. – С. 85–89.
7. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Толубка. – К. : НАОУ, 2004. – 177 с.

Иванова О. В. Влияние информационных технологий на развитие личности в юношеском возрасте

Рассматриваются различные аспекты влияния информационных технологий на молодежь. Отмечается, что это влияние может быть как положительным, так и отрицательным. Делается акцент на важности формирования у молодого человека способности ориентироваться и адекватно вести себя в информационной среде, чтобы избежать ее деструктивного воздействия. Решение этой актуальной проблемы современности определяется как одно из важнейших заданий образования, а также педагогической и психологической науки, ведь правовая неурегулированность оставляет молодую несформированную личность наедине с безграничным информационным пространством. Подчеркивается, что вопросы поведения молодежи в этом пространстве, изучение факторов, влияющих на осуществление ею того или иного выбора, тре-

буют пристального внимания со стороны широкой общественности и разработки соответствующей системы мер на государственном уровне.

Ключевые слова: информатизация, информационные технологии, юношеский возраст, личность, социализация, медиаобразование, информационно-коммуникативные технологии, виртуальное пространство, средства массовой информации, смысложизненные убеждения.

Ivanova O. V. Impact of Information Technology on Personality Development in Adolescence

The paper deals with various aspects of information technologies influence on the youth. It is observed that this impact can be negative as well as positive. The focus has been made on the necessity to form in young individuals the self-orientation ability in the information environment, and teach them correct rules of conduct applied there to avoid its detrimental effects. Due to the current legislative uncertainty which leaves an emerging young personality alone in the vast information space, addressing the above problem should be one of the most urgent concerns of education, as well as educational and psychological sciences. Emphasized is the fact that the issue of youth behaviour in information space and studying the factors influencing a person's choices require attention of general public and relevant steps from the government.

Key words: informatization, information technologies, preadult age, individual, socialization, media education, information technologies of communication, virtual space, mass media, life-defining convictions.

© **Іванова О. В.**

Ольга І. Жорнова

**МУЛЬТИМЕДІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ОДНОЧАСНОГО
ЗРОСТАННЯ ЇЇ СОЦІАЛЬНОСТІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ**

Мультимедійна компетентність (ММК) особистості розглядається як індивідуальний ресурс соціального життя. Показано, що в складних, суперечливих суспільно-історичних умовах мультимедійна компетентність особистості стає основою зростання її соціальності та індивідуальності одночасно. Наголошено, що ММК можна трактувати як особистісну рису, результат спеціальної підготовки, показник особистісної поінформованості, критерій готовності до відповідної діяльності. Закцентовано дві провідні функції ММК: сприяння несуперечливому розвитку наукової картини світу на ґрунті культурної картини світу; активізація зусиль особистості з оволодіння навичками дистанційної участі у вирішенні суспільно важливих завдань через вибір доцільних мультимедійних даних та результативної інтеракції із засобом їхнього відображення.

Ключові слова: мультимедійна компетентність особистості, звичаї, звичаєвість соціального життя.